

Nicolae TEȘCULĂ

**PREOȚI ȘI CĂRTURARI SIGHIȘORENI
ÎN SECOLUL AL XIX-LEA. FAMILIA BOIU.**

Sighișoara în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se afla pe una din primele poziții din rândul orașelor ardelenne. Din punct de vedere demografic situația se prezenta în felul următor: în anul 1851 număra în jur de 7206 suflete situând orașul pe un onorant loc 6 în cadrul orașelor transilvănene¹, la 1866 crește numărul populației la 8354², la 1880 avem 8788 locuitori, numărul lor va crește la 9618 în 1890 și se va ajunge la 10.875 în 1900.³ Dacă am face o analiză pe structura etnică a populației, am observa pentru ultimul pătrar al secolului al XIX-lea următoarea situație⁴:

Etnie	Anul 1880	Anul 1890	Anul 1900
Sași	5127	5202	5470
Maghiari	1178	1630	2206
Români	2096	2429	3132
Alții	387	357	180

Elita sighișoreană era formată din comercianți, câțiva meșteșugari înstăriți, care și-au deschis manufacturi și mici fabrici, profesori ai școlilor din oraș, îndeosebi cei ai Gimnaziului evanghelic din Cetate, clericii diferitelor confesiuni, câțiva avocați, medici și funcționarii aflați în slujba orașului și a comitatului Târnava Mare, care își aveau reședința la Sighișoara.

Marea majoritate a acestei elite era formată din sași. Românii ocupau un loc secundar. Ei locuiau în majoritatea lor în cartierul Cornești, unde dispuneau de o biserică din piatră construită în 1797 și în cătunele din apropierea orașului.

Ocupația principală a acestora era agricultura, însă, o parte dintre ei îndeplineau o serie de activități și în oraș. Din rândul acestora se va forma o mică elită, în fruntea căreia se evidențiază familia Boiu. De altfel, întreaga viață bisericească, culturală și politică a românilor sighișoreni, în secolul al XIX-lea, va gravita în jurul acestei familii. Din rândul acesteia se ridică figurile celor doi Zaharia Boiu, tatăl și fiul, amândoi preoți ortodocși.

Asupra vieții și activității celor două personalități a curs foarte multă cerneală, mai ales din partea profesorilor și a studenților originari din Sighișoara, care în tezele lor de licență sau de grad I au abordat această tematică. De cele mai multe ori, din grabă sau din necunoașterea surselor documentare, s-au făcut o serie de confuzii destul de grave.

În acest sens, menționăm greșirea datelor biografice prin contopirea anului de naștere al tatălui cu anul morții fiului, ieșind o singură persoană Zaharia Boiu, care a trăit o perioadă destul de îndelungată din 1800 până în 1903. De asemenea, Boiu era în același timp protopop de Sighișoara și preot paroh la Catedrala Metropolitană din Sibiu. Din fericire, aceste „studii” nu au depășit nivelul de preocupare individuală și nu au fost publicate, dar au creat confuzii.

¹ Schässburg. Bild ein Siebenbürgischen Stadt, Rautenburg Verlag, 1998, p. 61 (în continuare Schässburg...)

² Josef Haltrich, *Culturhistorische Skizze aus Schässburg*, în „Sächsischer Hausfreund”, XXX Jahrgang, Kronstadt, 1867, p. 80.

³ Schässburger Zeitung, nr. 7, Sonnabend, den 10. Februar, 1901, p. 25.

⁴ *Ibidem*.

După 1990 au apărut o serie de articole, care au adus lumină asupra acestui lucru și au reușit, pe baza surselor documentare să înlăture confuziile și să prezinte veridic viețile celor doi clerici ortodocși sighișoreni.⁵

Greșelile menționate mai sus s-au datorat și inexistenței unei preocupări monografice asupra vieții românilor ardeleni în secolul al XIX-lea, ceea ce avem, fiind doar o serie de lucrări, de cele mai multe ori cu pronunțat caracter monografic, ale preoților care au slujit la Sighișoara de-a lungul timpului și care au încercat, în măsura în care au putut, să creioneze o perspectivă asupra istoriei românilor sighișoreni.⁶

Nu putem să așezăm viața culturală, spirituală, economică și politică a românilor sighișoreni pe același palier cu cea a conaționalilor lor din Brașov, Sibiu sau Mediaș, însă au avut o activitate susținută, în special pe tărâm spiritual și cultural. Aici, reiese rolul major avut de cei doi clerici în conducerea *inteligenței* românești sighișorene.

La fel ca și Brașovul, Sighișoara rămâne după realizarea unirii religioase un centru ortodox. Acest lucru este pus în legătură cu prezența în Sighișoara a unor negustori *greci*, membri ai Companiei comerciale grecești, brașovene, care de altfel, cu certitudine au contribuit la construirea bisericii după edictul de concivilitate a lui Iosif al II-lea din 1781. De altfel, și primul preot ortodox cunoscut, Ștefan Bălaș era originar din Săcele.⁷

Pe lângă biserica ortodoxă, negustorimea *grecă* se va implica și în domeniul școlar, prin înființarea în anul 1784 a primei școli confesionale ortodoxe, unde primul învățător român atestat documentar, în anul 1807, este Ilie Rucăreanu, iar începând cu anul 1816 „*numărul școlărilor crescând, preotul Bălaș, s-a văzut nevoit să mute clasa în grajdul casei parohiale, amenajat cu banii săi în 1816, penultim an al vieții acestui om cu idei înalte și generoase*”.⁸

Vom mai menționa, despre primul animator al vieții spirituale pentru românii sighișoreni, care a fost Ștefan Bălaș, că în ultimii ani ai vieții a fost ridicat la rangul de protopop al tractului Sighișoara și administrator al tractului Odorhei, iar în 1817 s-a stins din viață.⁹

Moștenitorul lui Ștefan Bălaș, cel care a preluat de la înaintașul său nu numai înclinația spre cele sfinte, ci și grija pentru școala primară românească, continuându-i opera pe ambele planuri a fost Zaharia Boiu-senior (1800-1888).

S-a născut la 8 mai 1800 în casa parohului Moise Boiu din Hetiur, mama sa Maria Drăghici, fiind sighișoreancă. Bunicul său Mihail Boiu a fost paroh la Bodogaia (scaunul Odorhei), deci s-a născut într-o familie cu veche tradiție ecleziastică. Parohul Moise Boiu a murit de tânăr, iar Zaharia și sora sa au fost luați spre creștere și îngrijire de către preotul Ștefan Bălaș. Aici, tânărul Z. Boiu a învățat cele bisericești, citirea, scrierea cu slove chirilice, cântările și rânduiala bisericii până la vârsta de 17 ani.

Timp de doi ani a urmat la Sibiu cursurile de pedagogie (6 săptămâni în fiecare an între Paști și Rusalii), conduse de Moise Fulea. Apoi, următorii doi ani îi dedică cursurilor pentru candidatura de preot deschise de teologul I. Moga la Sibiu, pe care le termină cu calificativul „*eminent*”.

Se reîntoarce la Sighișoara unde între anii 1823-1828 a fost dascăl, cantor și diacon la biserică și învățător la școala primară. Încă din anul 1825, prin strădaniile lui Z. Boiu-senior, tânără școală

⁵ În acest sens menționăm excelentele studii ale lui Gheorghe Gavrilă, în lucrarea, Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *Astra Sighișoreană 1861-1950 și Horia Teculescu 1897-1942*, Sighișoara, 1999, pp. 15-37 și a lui Adonis P. Mihai, *Date privind istoricul familiei Boiu din Sighișoara. Testamentele lui Zaharia Boiu senior*, în „Revista Bistriței”, XVIII, 2004, pp. 269-281.

⁶ Aici menționăm o serie de manuscrise existente în Arhiva Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara, după cum urmează: Zaharia Boiu, *Cronică. Însemnări ale preotului Zaharia Boiu*, 1887; Aurel Stoicovici, *Monografia Bisericii Ortodoxe Române*, 1957; Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român din Sighișoara*, 2002.

⁷ Vasile Muntean, *Activitatea preotului Ștefan Bălaș (1771-1817) și legăturile lui cu negustorii levantini în „Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu”*, nr. 1, Sighișoara, 2008, pp. 58-72.

⁸ Tului Racotă, *Prot. Ștefan Bălaș*, în „Telegraful Român”, Sibiu, an 125, nr. 11-12, 15 martie 1977, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

primară românească din zonă a fost considerată de către autoritățile guvernamentale ale Transilvaniei ca fiind cea mai bună școală populară din ținutul Târnavelor, una din cele mai bune șase școli românești ale vremii, alături de cele din Brașov, Rășinari, Săcele, Veneția de Sus și Cernat.

Din biografia lui Zaharia Boiu-senior mai avem posibilitatea să desprindem câteva momente: în 1823 s-a căsătorit cu Ioana Pălușan, decedată în 1885. La data de 2 octombrie 1828 a fost hirotonisit ca preot capelan protopopesc, în parohia sighișoreană care cuprindea circa 50 de familii de români și cam tot atâtea familii de țigani răspândite prin măieriștile din împrejurimi. În anul 1833 ajunge paroh primar în parohia sighișoreană ortodoxă; trei ani mai târziu a fost adus pe postul de preot-învățător Nicolae Stan.¹⁰

Pentru meritele sale în sprijinirea cauzei românilor sighișoreni atât pe linia bisericii, cât și a învățământului românesc, la 4 decembrie 1848 Andrei Șaguna îl unge pe Zaharia Boiu ca protopop.

Cum numărul elevilor români a început să crească, în anul 1861 Boiu se vede nevoit să cumpere în schimbul sumei de 1500 florini o casă situată pe actuala stradă a Cositorarilor nr. 57, din cetate, care a fost transformată în școală cu trei clase primare și cu învățători plătiți din casa alodială și cu 12 stânjeni de lemne, oferiți pe gratis de către comitetul parohial.¹¹

S-a implicat activ în viața comunității sale ducând o muncă asiduă în domeniul vieții bisericești, care trebuia reorganizată după evenimentele nefericite din timpul revoluției de la 1848-1849¹², iar mai apoi în îmbunătățirea stării mizere a unor parohii lipsite de venituri.¹³

Prin întreaga sa activitate a reușit să stârnească admirația, nu doar a coreligionarilor săi, dar și a concetățenilor săi, indiferent de naționalitate. În nr. 513 din 28 octombrie 1888 al săptămânalului *Groß-Kokler Bote*, se arată că la înmormântarea sa: „Biserica nu a putut cuprinde marea mulțime de oameni și se puteau vedea stând, până departe în stradă, un numeros public.” La procesiune au participat primarul orașului Julius Mätz, preotul evanghelic, Johann Teutsch, cel romano-catolic Josef Weiß și cel reformat Balas Imre.¹⁴

Zaharia Boiu junior (1834-1903),¹⁵ unul dintre primii absolvenți români ai Gimnaziului german din Sighișoara (1854) a avut un destin oarecum diferit de cel al tatălui său. Preocupările sale au fost mai vaste și, pe lângă activitatea de preot, va fi pedagog, ziarist, traducător și poet.

După susținerea bacalaureatului, cu mențiunea „*eximio modo*” (în mod remarcabil n.n.), între 1854 și 1855 funcționează ca învățător în Săcelele Brașovului. Din 1855 urmează la Sibiu „*Seminarul Andreian*”, unde termină cursurile de pedagogie și teologie. Bursier al universității din Leipzig, împreună cu Ion Popescu, viitorul pedagog, își completează studiile de filosofie, pedagogie și teologie. Sprijinit la un moment dat de către mitropolitul ortodox al Transilvaniei Andrei Șaguna, Zaharia Boiu jr. ajunge profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu (1861-1870), iar mai apoi preot paroh la biserica ortodoxă din Sibiu-Cetate (1863-1895).

În 1861 devine membru activ al *Astrei* și profesor la „*Seminarul Andreian*” unde, timp de 12 ani, se distinge ca priceput pedagog și educator. Acum îl preocupă intens întocmirea unor manuale didactice necesare școlilor. Tipărește un *Abțdarius pentru școalele populare române* (Sibiu, 1862) adăugându-i o *Manuducere pentru învățători la întrebuițarea Abțdarului* (cu litere chirilice și latine), care cuprinde îndrumări metodice folositoare în predarea cunoștințelor de bază ale scrisului și cititului în limba română. A fost unul dintre cele mai răspândite și căutate manuale școlare în

¹⁰ Adonis Mihai, *op. cit.*, pp. 269-280.

¹¹ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *op. cit.*, pp. 14-16.

¹² Ana Grama, *Inventare de bunuri ale bisericilor românești ortodoxe din Transilvania. Protopopiatul Sighișoara, 1854-1855*, în „Marisia. Studii și materiale. Arheologie. Istorie.”, XXV, Tg. Mureș, 1996, pp. 150-198.

¹³ Gheorghe Drăgan, *Viața bisericească în Protopopiatul Ortodox Român în secolele XIX-XX*, în „Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu”, nr. 1, Sighișoara, 2008, pp. 86-87.

¹⁴ *Groß-Kokler Bote*, nr. 513, Schässburg, den 28. Oktober, 1888, X. Jahrgang.

¹⁵ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *op. cit.*, pp. 21-26; Grigore Ploieșteanu, Ioan Chiorean, Valeriu Nițu, *Profiluri mureșene*, Tg. Mureș, Întreprinderea Poligrafică Mureș, 1977, pp. 193-204.

Transilvania (ajunsesse în 1866 la a XIV-a ediție), realizat cu sprijinul consilierului dr. Pavel Vasici pentru care dedică, în semn de recunoștință, *Manuducerea* anexată manualului.

Încă din perioada în care era elev în clasa a VII-a la liceul săsesc din Sighișoara va scrie primele versuri în română, germană și latină, și mai târziu, încercările sale poetice le adună într-un volum, sub titlul *Sunete și răsunete* (Sibiu, 1862). Dacă istoria literaturii nu-l consemnează ca poet cu o fizionomie proprie, Zaharia Boiu-junior se remarcă prin activitatea desfășurată ca publicist, orator talentat, editor de manuale școlare. Ca traducător se va remarca prin traducerea în limba română a romanului *Natan Înțeleptul* de Lessing.

Între 1836 și 1865, paralel cu preocupările didactice, este redactor la ziarul „*Telegraful român*” din Sibiu. În 1868 mai tipărește pentru folosul școlilor *Elemente de istorie, Elemente de geografie, Elemente de istoria naturii și fizică*. Ales în 1870 deputat sinodal al congresului național bisericesc, devine colaboratorul apropiat al lui Andrei Șaguna. În 1871 *Reuniunea învățătorilor români din dieceza Caransebeșului* îl primește membru onorar pentru meritele dovedite ca editor de manuale școlare. La 1877 devine membru corespondent al Academiei Române căreia, mai târziu, îi dedică „*Oda la jubileul de 25 de ani al Academiei Române*” (1/13 aprilie 1891).

Boiu desfășoară o activitate intensă ca membru al *Astrei*, încă din anul înființării, prin promovarea culturii, științei și literaturii pentru românii din Transilvania, prezintă „*disertații*” sau prelegeri publice, colaborează la revista „*Transilvania*” cu diferite articole, printre care amintim: „*Casa română*” (1874), „*Despre elementul național în educațiune*” (1884), „*Cultura poporului nostru*” (1892), „*Trei decenii din viața Asociațiunii*” (1894) etc. Între 1892 și 1895 este secretar al *Astrei* și redactorul revistei „*Transilvania*”. Moare în 1903.

Pentru noi este foarte important să accentuăm faptul că, în istoria culturală a românilor din Sighișoara au existat două persoane cu numele de Zaharia Boiu: tatăl și fiul. Sighișoara este legată mai mult de numele lui Zaharia Boiu tatăl, ale cărui preocupări religioase și pedagogice au premers activitatea didactică și religioasă de mai târziu a lui Zaharia Boiu junior, la Sibiu. Legăturile acestuia din urmă cu Sighișoara au continuat și după stabilirea sa definitivă în Sibiu în 1861, expresie a acestui lucru fiind organizarea în 1879 a Adunării Generale a *Astrei* la Sighișoara.

Prin activitatea lor depusă pe tărâm pastoral, educațional și cultural, familia Boiu s-a așezat în fruntea mișcării naționale a micii comunități românești sighișorene, contribuind, în limita posibilităților, la propășirea conaționalilor lor și determinând dezvoltarea culturală a urbei de pe Târnavă Mare în prima parte a secolului XX.

Schäbburger Priester und Gelehrte im neunzehnten Jahrhundert. Familie Boiu. Zusammenfassung

Vorliegender Artikel verfolgt Entwicklung und Schicksal einer Familie von rumänischen Intellektuellen aus Schäbburg, und zwar dasjenige der Familie Boiu.

Die beiden Boiu Zaharia – Vater und Sohn – haben durch ihre Arbeit auf kirchlichem, pädagogischen, kulturellen und politischen Gebiete, zu der Entwicklung der rumänischen Gemeinschaft beigetragen und wurden die repräsentativsten rumänischen Intellektuelle im Schäbburg des neunzehnten Jahrhunderts.